

ДЕЯКІ НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА НЕЗАКОННЕ ВИГОТОВЛЕННЯ, ПЕРЕРОБКУ ЧИ РЕМОНТ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ, БОЙОВИХ ПРИПАСІВ, ВИБУХОВИХ РЕЧОВИН ЧИ ВИБУХОВИХ ПРИСТРОЇВ

Конопельський В. Я.

У статті проаналізовано становлення кримінальної відповідальності за незаконне виготовлення, переробку чи ремонт вогнепальної зброї бойових припасів, вибухових речовин чи вибухових пристроїв. Указано, що незаконні дії з вогнепальною зброєю, бойовими припасами, вибуховими пристроями, вибуховими речовинами часто стають фоновими явищами для вчинення інших більш суспільно небезпечних кримінальних правопорушень, тягнуть наслідки у вигляді заподіяння шкоди життю або здоров'ю людей, порушують спокій та безпеку у суспільстві. Підкреслено, що боротьба з незаконним поводженням зі зброєю буде ефективною, якщо використовуватимуться різноманітні правові засоби боротьби, у тому числі заохочуючи норми Особливої частини Кримінального кодексу України.

Аргументовано наявність системного зв'язку між ст. ст. 263 та 263-1 Кримінального кодексу України, оскільки ці статті сукупно передбачають відповідальність за незаконне поводження з вогнепальною зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами, вибуховими пристроями. Діяння, відповідальність за яке передбачено ст. 263-1 Кримінального кодексу України, часто, як наслідок, тягне вчинення діяння, передбаченого ст. 263 Кримінального кодексу України.

Проаналізовано зміст ч. 3 ст. 263 Кримінального кодексу України «Незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами». Наведено позицію Пленуму Верховного Суду України та думки вчених у галузі кримінального права щодо змісту поняття «добровільна здача...» як підстава для застосування заохочувальної кримінально-правової норми ст. 263 Кримінального кодексу України.

Наведено аргументи щодо необхідності передбачення заохочуючої кримінально-правової норми до ст. 263-1 Кримінального кодексу України, яка подібно до змісту ч. 3 ст. 263 Кримінального кодексу України передбачатиме звільнення від кримінальної відповідальності за добровільну здачу предметів кримінального правопорушення за ст. 263-1 Кримінального кодексу України. Запропоновано власну редакцію вищевказаної заохочуючої кримінально-правової норми.

Ключові слова: кримінально відповідальність, зброя, бойові припаси, вибухові пристрої, вибухові речовини, заохочуюча кримінально-правова норма.

Konopelskyi V. Ya. Some directions for improving criminal liability for the illegal manufacture, processing or repair of firearms, ammunition, explosives or explosive devices

The article analyzes the formation of criminal liability for the illegal manufacture, processing or repair of firearms, ammunition, explosives or explosive devices. It is indicated that illegal actions with firearms, ammunition, explosive devices, explosives often become background phenomena for the commission of other more socially dangerous criminal offenses, entail consequences in the form of harm to life or health of people, disturb peace and impunity. It was emphasized that the fight against illegal circulation of weapons will be effective if various legal means of struggle are used, including by encouraging the norms of the Special Part of the Criminal Code of Ukraine.

The existence of a systemic connection between Art. Art. 263 and 263-1 of the Criminal Code of Ukraine, since these articles collectively provide for liability for illegal handling of firearms, ammunition, explosives, explosive devices. The act, responsibility for which Art. 263-1 of the Criminal Code of Ukraine, often, as a result, entails the commission of an act under Art. 263 of the Criminal Code.

The content of Part 3 of Art. 263 of the Criminal Code of Ukraine "Illegal handling of weapons, ammunition or explosives". The position of the Plenum of the Supreme Court of Ukraine and the opinion of scientists in the field of criminal law regarding the content of the concept of "voluntary surrender ..." as a basis for the application of the incentive criminal law norm of Art. 263 of the Criminal Code of Ukraine.

Arguments are given about the need to provide for an encouraging criminal law norm in Article 263-1

of the Criminal Code of Ukraine, which, like the content of Part 3 of Article 263 of the Criminal Code of Ukraine, will provide for exemption from criminal liability for the voluntary surrender of objects of a criminal offense under Article 23 of the Criminal Code of Ukraine. Proposed its own version of the above encouraging criminal law.

Key words: *criminal liability, weapons, ammunition, explosive devices, explosives, encouraging criminal law.*

Постановка проблеми та її актуальність.

Будь-які незаконні дії з вогнепальною зброєю, бойовими припасами, вибуховими пристроями, вибуховими речовинами є суспільно небезпечними, оскільки стають фоновими явищами для вчинення інших кримінальних правопорушень, тягнуть наслідки у вигляді заподіяння шкоди життю або здоров'ю людей, порушують спокій та безпеку у суспільстві. Окрім цього, незаконне виготовлення зброї, бойових припасів, вибухових речовин чи вибухових пристроїв, їх переробка, ремонт стають цілою прибутковою галуззю кримінального ринку. Але боротьба із цими явищами буде більш ефективною за умови використання різних правових засобів, у тому числі використовуючи заохочуючі норми Особливої частини Кримінального кодексу України, які стимулюють правопорушників до соціально корисної поведінки. П.В. Хряпінський вважає, що законодавець правовим заохоченням прагне забезпечити повне, всебічне поєднання суспільних і особистих інтересів у сфері кримінально-правового регулювання, яке б передусім спрямовувалося на запобігання (попередження) злочинів. Особливістю цього способу є не зобов'язання, а добровільне спонукання, формування мотиваційно-стимулюючого механізму суспільно корисної поведінки особи [1, с. 285].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Кримінально-правовий аналіз незаконного виготовлення, переробки та ремонту вогнепальної зброї або фальсифікації, незаконного видалення чи зміни її маркування, або незаконного виготовлення бойових припасів, вибухових речовин чи вибухових пристроїв у різні часи проводили І.П. Катеринчук, В.О. Меркулова, В.І. Женунтій, О.В. Кришевич, Л.М. Кулик, А.А. Вознюк, А.О. Данилевський, Л.М. Демидова, П.К. Євдокімова, В.Ф. Кириченко, В.М. Куц, О.П. Литвин, В.Д. Малков, С.М. Мохончук, В.О. Навроцький, Т.М. Приходько, В.А. Робак, О.М. Сарнавський, В.П. Тихий, В.О. Тюнін, В.В. Українець, П.Л. Фріс, М.І. Хавронюк, І.С. Шапкін та ін.

Питанням заохочувальних норм у кримінальному праві України приділяли увагу П. Андрушко, О. Бантишев, Ю. Баулін, Н. Гуророва, О. Дудоров, В. Ємельяненко, О. Житний, В. Куц, М. Мельник, А. Музика, В. Навроцький, Є. Назимко, Ю. Пономаренко, В. Примаченко, А. Савченко, В. Тихий, Є. Фесенко, П. Фріс, П. Хряпінський, М. Хавронюк, О. Шамара, С. Яценко та ін.

Метою статті є кримінально-правовий аналіз ст. 263-1 Кримінального кодексу України та надання пропозицій щодо необхідності доповнення її заохочувальною кримінально-правовою нормою.

Виклад основного матеріалу. Із прийняттям Кримінального кодексу України у 2001 р. кримінальна відповідальність за незаконне виготовлення зброї, бойових припасів, вибухових речовин та вибухових пристроїв була передбачена ст. 263 Кримінального кодексу України. У 2012 р. зі ст. 263 Кримінального кодексу України було виокремлено відповідальність за незаконне виготовлення, переробку чи ремонт вогнепальної зброї або незаконне виготовлення бойових припасів, вибухових речовин, вибухових пристроїв. Відповідальність за ці дії було закріплено у ст. 263-1 Кримінального кодексу України [2].

Незважаючи на те що статті 263 та 263-1 КК України передбачають кримінальну відповідальність за різні суспільно небезпечні діяння, вони взаємопов'язані, оскільки сукупно передбачають відповідальність за незаконне поводження з вогнепальною зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами, вибуховими пристроями. Діяння, відповідальність за яке передбачено ст. 263-1 Кримінального кодексу України, часто, як наслідок, тягне вчинення діяння, передбаченого ст. 263 Кримінального кодексу України.

Ст. 263 Кримінального кодексу України передбачає кримінальну відповідальність за незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами. Частина 3 ст. 263 Кримінального кодексу України є заохочуючою кримінально-правовою нормою і передбачає звільнення особи від кримінальної відповідальності, якщо вона добровільно здала органам влади зброю, бойові припаси, вибухові речовини або вибухові пристрої [2]. Наявність такої заохочуючої кримінально-правової норми є цілком обґрунтованою та закономірною, оскільки відповідає основним принципам кримінального права: гуманізму та економії кримінальної репресії. Так, П.В. Хряпінський вважає, що у заохочувальних нормах Особливої частини кримінального права

як підставі звільнення від кримінальної відповідальності передбачено поведінку особи, спрямовану на певні соціально корисні результати (мінімізацію суспільно небезпечних наслідків злочину, поновлення пошкоджених злочином суспільних відносин [3, с. 13].

Підставою для застосування заохочуючої норми ст. 263 Кримінального кодексу України є добровільність здачі предметів кримінального правопорушення. У пункті 28 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику в справах про викрадення та інше незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами, вибуховими пристроями чи радіоактивними матеріалами» від 26 квітня 2002 р. № 3 під добровільною здачею органам влади зброї, бойових припасів, вибухових речовин або вибухових пристроїв необхідно розуміти такі дії, коли особа, маючи можливість і надалі зберігати будь-який із зазначених предметів, незалежно від мотивів, за власним бажанням передає його відповідному державному органу [4].

Окрім цього, деякі вчені-криміналісти наводять власне бачення змісту поняття «добровільна здача» як підставу для звільнення від кримінальної відповідальності за ст. 263 Кримінального кодексу України. Так, на думку О.О. Дудорова, М.І. Хавронюка, у ч. 3 ст. 263 КК має фігурувати обов'язок особи правдиво повідомити про всі обставини вчиненого нею кримінального правопорушення: джерело отримання зброї, місця зберігання, співучасників тощо [5, с. 676-677].

Ю.В. Баулін здачу зброї визначає як передачу її відповідним органам, що може здійснюватися як особисто в приміщенні відповідних органів влади, так й іншим способом (наприклад, повідомлення органів влади про знаходження складу зброї і вказівка цього місця) [6, с. 258].

В.І. Антипов визнає здачею і дії вже затриманої правоохоронним органом особи, якщо вона заявляє про зброю, бойові припаси, вибухові речовини, вибухові пристрої, що зберігаються в місці, про яке органам влади невідомо [7, с. 700].

П. Мітрухов вважає, що мотиви такої поведінки (добровільна здача) можуть бути різними: каяття, вплив інших осіб, страх перед відповідальністю тощо. До добровільності здачі відноситься не лише передача цих предметів, а й повідомлення органам влади про їх місцезнаходження за реальної можливості їх подальшого зберігання. Ознака «завчасного сповіщення про намір здати...» повинна бути закріплена у ч. 3 ст. 263 КК України [8, с. 75].

Передбачивши заохочувальну кримінально-правову норму про звільнення від кримінальної відповідальності у ст. 263 Кримінального кодексу України, законодавець не встановив такої норми у ст. 263-1 Кримінального кодексу України, а це суперечить системному зв'язку ст. ст. 263 та 263-1 Кримінального кодексу України. Так, на думку О.О. Житнього, «має бути продовжене й обговорення питання про доповнення заохочувальною нормою ст. 263-1 КК, підставою якої була б позитивна посткримінальна поведінка, однорідна передбаченій у ч. 3 ст. 263 КК України...» [9, с. 73].

В.О. Меркулова вважає, що спеціальний інститут звільнення від кримінальної відповідальності, передбачений лише у ст. 263 КК, має стосуватися за певних умов і осіб, які вчинили дії, передбачені ст. 263-1 КК [10, с. 34].

На думку С.С. Терещука, відсутність у ст. 263-1 КК заохочувальної норми є пробілом у законодавстві, оскільки таким чином було порушено усталене й дієве положення, за якого за будь-якої форми умисного незаконного поводження зі зброєю, боєприпасами, вибухівкою заохочується добровільне припинення такого злочину і передача предмету під контроль органам влади. Тепер же за бажання особи позбутися цих небезпечних предметів наявний стан речей може зумовлювати лише ескалацію небезпеки - особа намагатиметься здійснити передачу, знищення, видозміну таких предметів, шукати інші способи позбутися їх [11, с. 110].

Підтримуючи думки вищенаведених авторів, вважаємо, що недоцільно порушувати системність ст. ст. 263 та 263-1 Кримінального кодексу України, адже у зв'язку з виокремленням відповідальності за незаконне виготовлення, переробку чи ремонт вогнепальної зброї, незаконне виготовлення бойових припасів, вибухових речовин чи вибухових пристроїв зі змісту диспозиції ст. 263 Кримінального кодексу скасовано підставу звільнення від кримінальної відповідальності за вчинення цих дій. Заохочувальна норма ч. 3 ст. 263 КК після цих змін поширюється на вужче коло діянь.

На користь доповнення ст. 263-1 Кримінального кодексу України заохочувальною кримінально-правовою нормою свідчить міжнародний досвід вирішення цього питання. Так, у Кримінальному кодексі Придністровської Молдавської Республіки до ст. 221 «Незаконне виготовлення зброї» міститься примітка такого змісту: «Особа, яка добровільно здала предмети, зазначені у цій

Протидія злочинності: проблеми практики та науково-методичне забезпечення

статті, звільняється від кримінальної відповідальності, якщо в її діях не міститься іншого складу злочину. Не може визнаватися добровільною видачею предметів, зазначених у цій статті, їх вилучення під час затримання особи, а також під час провадження слідчих дій щодо їх виявлення та вилучення».

Законодавець Придністровської Молдавської Республіки пішов шляхом доповнення всіх статей, які передбачають кримінальну відповідальність за незаконне поводження чи обіг зброї, бойових припасів, вибухових речовин, частиною, яка передбачає звільнення від кримінальної відповідальності [12].

Висновки. Наявність кримінальної відповідальності за незаконне виготовлення, переробку чи ремонт вогнепальної зброї є цілком виправданою та обґрунтовується вимогами сучасності та міжнародним досвідом боротьби з незаконним обігом зброї.

Ураховуючи вищенаведене, пропонуємо доповнити заохочувальною кримінально-правовою нормою ст. 263-1 Кримінального кодексу України частиною четвертою такого змісту: «Звільняється від кримінальної відповідальності особа, яка вчинила злочин, передбачений частиною першою цієї статті, якщо вона добровільно здала органам влади зброю або її складові частини, або компоненти, бойові припаси, вибухові речовини або вибухові пристрої».

Література

1. Хряпінський П.В. Заохочувальні норми у законодавстві України про кримінальну відповідальність. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2016. № 2(7). С. 282-286.

2. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#top> (дата звернення: 02.04.2022).

3. Хряпінський П.В. Спеціальне звільнення від відповідальності у кримінальному праві та законодавстві України : навчальний посібник. Запоріжжя : КСК-Альянс, 2010. 270 с.

4. Про судову практику в справах про викрадення та інше незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами, вибуховими пристроями чи радіоактивними матеріалами : Поста-

нова Пленуму Верховного суду України від 26.04.2002 № 3. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0003700-02#Text> (дата звернення: 02.04.2022).

5. Дудоров О.О., Хавронюк М.І. Кримінальне право : навчальний посібник / за заг. ред. М.І. Хавронюка. Київ : Ваіте, 2014. 944 с.

6. Баулін Ю.В. Звільнення від кримінальної відповідальності : монографія. Київ : Атіка, 2004. 296 с.

7. Уголовный кодекс Украины: научно-практический комментарий / отв. ред. С.С. Яценко ; 3-е изд., испр. и доп. Киев : А.С.К., 2003. 1088 с.

8. Мітрухов П. Шляхи вирішення законодавчих проблем кримінальної відповідальності за ст. ст. 263, 263-1 Кримінального Кодексу України. *Jurnalul juridic national: teorie și practică*. 2014. № 6.2. С. 72-77.

9. Житній О.О. Проблеми диференціації кримінально-правових наслідків незаконного поводження зі зброєю, боєприпасами, вибуховими речовинами. *Актуальні проблеми кримінально-правової охорони громадської безпеки : матеріали міжнародного круглого столу*, м. Харків, 18 травня 2018 р. Харків : Юрайт, 2018. С. 69-74.

10. Катеринчук І.П., Меркулова В.О. Незаконний обіг зброї, бойових припасів або вибухових речовин: напрями реформування кримінального законодавства. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2017. № 3. С. 29-35.

11. Терещук С.С. Здача предметів злочину як об'єктивна ознака позитивної посткримінальної поведінки у заохочувальній нормі ч. 3 ст. 263 Кримінального кодексу України. *Наше право*. 2014. № 6. С. 108-113.

12. Уголовный кодекс Приднестровской Молдавской Республики : Закон Приднестровской Молдавской Республики от 22.07.2002. URL: <http://www.vspmr.org/legislation/laws/zakonodatel'nie-akti-v-sfere-ugolovnogo-tamojennogo-administrativnogo-prava/ugolovniy-kodeks-pridnestrovskoy-moldavskoy-respubliki.html> (дата звернення: 02.04.2022).

Конопельський В. Я.,
доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри кримінального права
та кримінології
Одеського державного університету
внутрішніх справ